

Финансы и кредит

УДК 336.77

КРЕДИТНІ РИЗИКИ БАНКІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Воробйова О.І.

У статті досліджено основні проблеми кредитного ризику в контексті фінансово-економічної кризи. Встановлено, що в банківській системі зростає кредитний ризик у зв'язку з погіршенням ситуації в реальному секторі, значними обсягами наданих кредитів та збільшення зовнішнього боргу банками. Запропоновано ієрархічно-структурний підхід до визначення кредитного ризику банків в умовах фінансово-економічної кризи

Ключеві слова: *ризик, кредитний ризик банків, фінансово-економічна криза*

Діяльність банків з кредитування населення та суб'єктів підприємництва за своєю економічною природою пов'язана з ризиками, що викликаються різними обставинами. Розуміння суті цих ризиків, їх більш менш точне визначення і оцінювання, а також управління дає змогу своєчасно уникнути або передбачити можливі втрати, оцінити їх рівень, сформувані комплекс відповідних заходів щодо зменшення цих втрат за рахунок внутрішніх або зовнішніх операцій з хеджування.

В економічній літературі ризик розглядається наступним чином. «Ризик означає невизначеність, пов'язану з настанням будь-якої події або її наслідками. Невизначеність – це результат неочікуваних змін. Для банку взагалі невизначеність – це результат неочікуваних змін процентної ставки, потоків депозитів, платоспроможності позичальників, валютних курсів тощо. Відсутність точної інформації або прогнозу про них породжує різні ризики, у тому числі й кредитний. Отже, ризик – це результат невизначеності майбутнього [1, с. 476]».

У науковій літературі з банківської справи питанням ризику, зокрема кредитному ризику, було присвячено значне коло праць. Перш за все, необхідно вказати на роботу Примостки Л.О., яка всебічно розглядала різні види банківських ризиків, надала їм класифікацію, запропонувала методи оцінки та механізми управління й хеджування банківськими ризиками [2]. Суттєвий вклад щодо теорії та практики управління різними видами банківських ризиків зробив Потійко Ю. [3], який більш детально розвив відповідні положення з теорії та практики управління банківськими ризиками на етапі підйому вітчизняної економіки і зростання обсягів банківського бізнесу. Вагомий вклад у дослідження кредитного ризику зробив Вітлінський В.В. зі співавторами [4]. У своїй праці вони здійснили значний крок щодо формування наукового підходу до оцінки кредитного ризику на рівні окремого банку, дослідили його природу, механізми й етапи розвитку, сформували наукові положення щодо управління та хеджування цього виду ризику.

Але проблема банківських ризиків, зокрема кредитних ризиків, є актуальною і за сьогодення, особливо в умовах жорсткої світової фінансової кризи, що охопила не лише банківську систему України, а суттєво вплинула на реальний сектор економіки, бюджетну систему країни, завдала значних втрат кожній людині, зменшила рівень добробуту різних верст населення.

За Єпіфановим А.О., Маслаком Н.Г., Сало І.В. «Кредитний ризик – це ймовірність недоотримання прибутку банку або навіть втрати частини капіталу в результаті неспроможності позичальника виплатити й обслуговувати борг.

Кредитний ризик може бути визначений як невпевненість кредитора в тому, що боржник буде спроможний і збереже наміри виконати свої зобов'язання у відповідності зі строками та умовами кредитної угоди [5, с. 260]».

З наведеного визначення випливає, що, по-перше, кредитний ризик впливає на формування прибутку, а його виникнення та фактична реалізація може призвести до частковій або повній втраті прибутку, а іноді і частини капіталу кредитором завдяки невиконанню позичальником (гарантом чи страховиком) відповідних пунктів кредитної угоди; по-друге, кредитний ризик виникає на етапі, коли кредитор

утрачає надію, що боржник (гарант чи страховик) виконає умови кредитної угоди. Тобто кредитний ризик як об'єктивне економічне явище виникає на етапі вже складання кредитної угоди між кредитором та позичальником, але його прояв та розвиток починається з моменту коли у боржника виникають суттєві проблеми з виконанням кредитної угоди або він вирішує за будь-яких обставин ухилятися від виконання кредитної угоди.

Сало І.В. і Криклій О.А. вважають, що «Кредитний ризик є в усіх видах діяльності, де результат залежить від діяльності контрагента, емітента або позичальника. Він виникає кожного разу, коли банк надає кошти, бере зобов'язання про їх надання, інвестує кошти або іншим чином ризикує ними відповідно до умов реальних чи умовних угод незалежно від того, де відображається операція – на балансі чи поза балансом [6, с. 131]».

Наведене твердження дає змогу визначити, що кредитний ризик не є притаманним лише банкам та банківській системі. Він виникає за умови, коли є кредитні відносини при яких позичальник (гарант чи страховик) бере на себе відповідні зобов'язання перед кредитором щодо повернення позики та сплати процентів за неї при вступі кредитної угоди в юридичну силу. Проте необхідно відзначити, що найбільша концентрація кредитного ризику пов'язана з діяльністю банків, які водночас виступають і як кредитори, і як позичальники. Банки, що забезпечують основні фінансові потоки у будь-якій державі, стикнувшись із проблемою поширення кредитного ризику, а також із його негативним проявом, можуть опинитися у скрутному становищі, що підвищує імовірність погіршення ситуації в окремій країні, а за умови глобалізації господарських зв'язків – на світову економіку. Це як раз можливо спостерігати на сучасному етапі світової фінансової кризи, яка виникла в США у зв'язку з іпотечними кредитами, що надавали інвестиційні банки американцям та використовували нові фінансові інструменти, зокрема сек'юритизацію активів для комерційного фінансування з метою залучення більш дешевих коштів та отримання додаткових прибутків. У результаті фінансова криза з суто американської проблеми перетворилася на світову через механізми глобалізації економіки та всесвітню залежність від американського долару і охопила усі країни світу, зокрема Україну.

У більшості випадків, дослідники [1, 2, 3, 4, 5, 6] розглядають кредитний ризик з позиції окремого банку, що правомірно коли проблема виникла на мікроекономічному рівні. Однак кредитний ризик, як і більшість банківських ризиків, виникає не тільки на мікроекономічному рівні, але й на мезо-, макро- та мегаекономічному рівні, особливо це стосується сучасного етапу розвитку світової економіки, національної економіки України та її банківської системи. Сучасний кредитний ризик банківської системи України має більш загальний характер, що пов'язано зі світовою фінансовою кризою, яка охопила практично усі країни та здійснила значний негативний вплив на вітчизняну економіку та, в першу чергу, на банківську систему. Тому дослідження кредитного ризику банків країни в новітніх умовах є важливим й актуальним завданням фінансової науки.

Дослідження кредитного ризику банків України в умовах фінансової кризи базується на необхідності нового теоретичного й методичного обґрунтування його змісту та впливу на діяльність не лише окремого банку, але усієї банківської системи, а через останню на соціально-економічну систему країни.

Мета статті полягає в уточненні теоретичних положень і складових сучасного кредитного ризику в умовах фінансово-економічної кризи та визначення можливостей його впливу на діяльність окремого банку та банківської системи в загалі.

Кредитний ризик, як зазначають науковці [1, 2, 4, 6], може виникати з різних причин, а тому вчені значну увагу приділяють факторам, що обумовили виникнення цього виду ризику та вдаються до більш детальної класифікації цього ризику з метою визначити можливі загрози і своєчасно розробити системи моніторингу та індикатори таких загроз для формування комплексу заходів для усунення чи запобігання або значного зменшення його наслідків для окремого банку [3, 7, 8, 9, 10].

Більшість авторів [2, 4, 5, 6, 7] виділяють внутрішні й зовнішні чинники виникнення кредитного ризику. Так, Сало І.В. і Криклій О.А. наводять такі характеристики зовнішніх і внутрішніх чинників кредитного ризику (табл. 1). З наведених, вказаними авторами, характеристик кредитного ризику, впливає: а) у більшості випадків кредитний ризик формується на мікроекономічному рівні і залежить від позичальника (гаранта, страховика) або не залежить від будь-кого, тобто це пов'язано з форс-мажорними обставинами; б) значне коло джерел кредитного ризику пов'язані з юридичними промахами та

недосконалістю документів, що засвідчує відповідну кредитну угоду; в) зовнішні чинники кредитного ризику набагато сильніше впливають на його формування і розвиток, а ніж внутрішні чинники; г) виділення з джерел кредитного ризику об'єктивних і суб'єктивних видів ризику є дуже важливим, але, на наш погляд, не зовсім точним, тому що фінансові можливості це не тільки об'єктивна, але й суб'єктивна складова кредитного ризику, а репутація залежить не лише від суб'єктивних проявів позичальника (гаранта чи страховика), але і від його економічній спроможності, що впливає з дійсно об'єктивних обставин розвитку; д) внутрішні ризики – це не лише ризики управління, але й ризики, що пов'язані з іншими складовими розвитку банківської установи та банківської системи взагалі.

Таблиця 1

Характеристика джерел кредитного ризику [6, с. 132]

Група ризику	Вид ризику	Характеристика джерела
Зовнішні ризики	Ризик, пов'язаний з позичальником, гарантом, страховиком	
	Об'єктивний (фінансових можливостей)	Нездатність позичальника (гаранта, страховика) виконувати свої зобов'язання за рахунок поточних грошових надходжень чи від продажу активів
	Суб'єктивний (репутації)	Репутація позичальника (гаранта, страховика) у діловому світі, його відповідальність і готовність виконувати взяті зобов'язання
	Юридичний	Недоліки в складанні й оформленні кредитного договору, гарантійного листа, договору страхування
	Ризик, пов'язаний із предметом застави	
	Ліквідності	Неможливість реалізації предмета застави
	Кон'юнктури	Можливе знецінення предмета застави за період дії кредитної угоди
	Загибелі	Загибель предмета застави
	Юридичний	Недоліки в складанні й оформленні договору застави
	Ризики, пов'язані із зовнішнім щодо банку середовищем	
	Загальні	Ризики стихійних лих
	Ризики операційного середовища	Ризики країни: політичні, нормативно-правові, економічні ризики, ризики конкуренції
Внутрішні ризики	Ризики управління	Помилки, шахрайство та зловживання персоналу
		Неефективна організація кредитного процесу
		Нездатність керівництва приймати раціональні рішення

Проте необхідно вказати, що деякі автори при класифікації кредитного ризику виділяють інші його складові. Так, авторський колектив під головуванням проф. Герасимовича А.М у своїй праці стверджує: «Сукупний кредитний ризик поділяється за такими напрямками:

- ризик концентрації у розрізі бізнесу (корпоративний бізнес, індивідуальний бізнес, міжбанківський бізнес тощо);
- ризик концентрації в розрізі споріднених та системних клієнтів, пов'язаних із банком через відносини власності або можливість здійснювати контроль над банком, що може призвести до значних проблем, оскільки кредитоспроможність таких позичальників не завжди визначається об'єктивно;
- ризик концентрації в розрізі клієнтів, галузей, регіонів тощо. Значні позички, надані одному позичальникові або групі пов'язаних позичальників, часто є причиною проблем банку, зумовлених концентрацією кредитного ризику. Великі концентрації ризику можуть виникати і в разі кредитування

підприємств однієї галузі, сектору економіки, одного географічного регіону або великої кількості позичальників з іншими загальними характеристиками, що робить їх вразливими щодо спільних несприятливих чинників [1, с. 480]».

Наведена класифікація кредитного ризику пов'язана з рівнем його концентрації, що є досить суттєвим при розгляданні кредитного ризику окремого банку, який функціонує в масштабах всієї країни, взаємодії з різними клієнтами, має розгалужену регіональну мережу.

Концентрація ризику має особливе значення для окремого банку, водночас вона має значення і для усієї банківської системи країни, тому що кредитний ризик не є відокремленим ризиком. Він виникає не лише в окремому банку, а охоплює значне коло банківських установ і стає проблемою для усієї банківської системи.

В сучасних умовах українська банківська система зазнає значних ризиків, зокрема кредитного, що пов'язано як із зовнішніми, так і внутрішніми проблемами.

По-перше, необхідно відзначити, що за останні кілька років банки України суттєво збільшили обсяги залучення ресурсів із зовнішніх фінансових джерел, тобто від іноземних фінансово-кредитних установ (рис. 1).

Якщо за 2003 рік банки України узяли закордоном 1746 млн. дол. США, що складало 7,33% загального зовнішнього боргу країни, то вже у 2006 році сума зовнішнього боргу українських банків досягла 14089 млн. дол. США або 25,85% загального зовнішнього боргу країни. На початок 2009 року зовнішній борг банків України досяг 39424 млн. дол. США або 38,19% загальної суми боргу країни. Причому з 39424 млн. дол. США боргу банків країни 9330 млн. дол. США складає короткостроковий зовнішній борг, що формує значні ризики для вітчизняної банківської системи.

Зростання валового зовнішнього боргу та зовнішнього боргу банківської системи не слід розглядати як катастрофу, якщо країна поступово розвивається, збільшується її валовий внутрішній продукт, підвищуються обсяги промислового та сільськогосподарського виробництва, зростають обсяги будівництва, підвищується добробут населення.

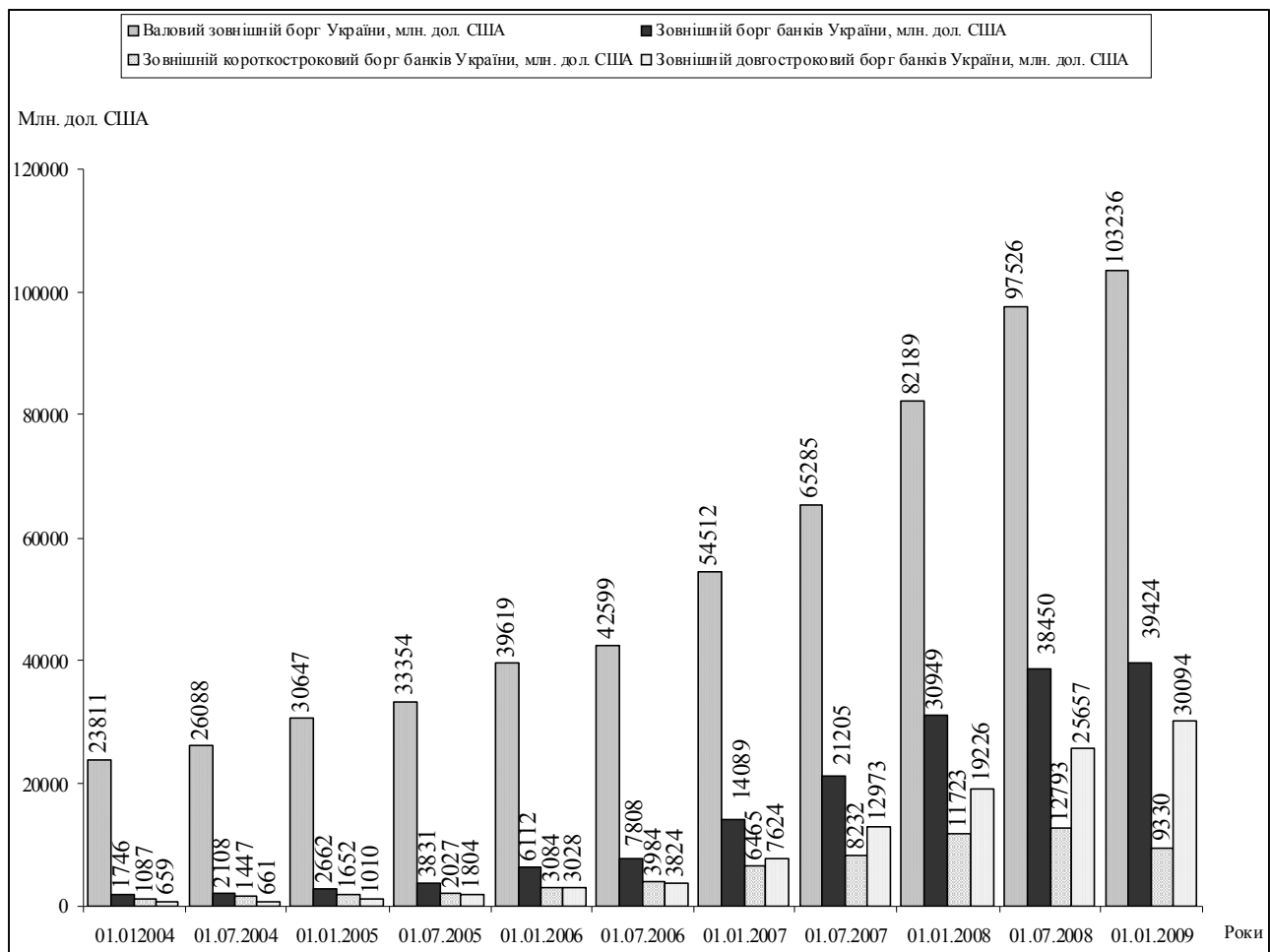

Рис. 1. Валовий зовнішній борг України та зовнішній борг банківської системи країни (Складено за даними [11])

Проте за сучасних умов, коли фінансово-економічна криза охопила усі сектори і види економічної діяльності значний обсяг зовнішнього боргу країни, зокрема банківської системи, обумовлює зростання кредитних ризиків. Ці ризики пов'язані як з необхідністю повернення коштів іноземним кредиторам, так і вирішенням питання щодо взаємодії з домогосподарствами та суб'єктами підприємницької діяльності, які в умовах фінансово-економічної кризи опинилися в скрутному становищі і, з одного боку, вимагають від банків повернення своїх депозитних вкладів, а, з іншого боку – не мають коштів для обслуговування узятих кредитів у банках країни. Скрутне становище, в якому опинилися вітчизняні банки, фактично породжено значним збільшенням кредитного ризику кожним окремим банком при формуванні ресурсної бази та наданні кредитів домогосподарствам та суб'єктам підприємництва.

Уже сьогодні 13 банків країни (АБ «Банк регіонального розвитку», ВАТ «Родовід Банк», ВАТ «БІГ Енергія», ТОВ «Укрпромбанк», АКБ «Національний кредит», ВАТ КБ «Причорномор'я», АКБ «Київ», ВАТ КБ «Надра», ТОВ «Західкомбанк», АКБ «Одеса-банк», АКБ «Трансбанк», ОАО «Дністер», ТОВ КБ «Арма») [12] стали фактично фінансово неспроможними виконувати свої зобов'язання перед кредиторами. Кредитні ризики для цих банків перетворилися на фінансову кризу. У цих банках уже кілька місяців функціонує тимчасова адміністрація НБУ з метою здійснити фінансову санацію банку та забезпечити йому необхідний рівень платоспроможності. Практично усі з названих банків, а також ще кілька банків країни запросили підтримки з боку держави та наголосили про готовність перейти з приватної власності до державної власності, за умови рекапіталізації цих банків державою.

По-друге, банки України за умови збільшення своєї ресурсної бази почали надавати кредити домогосподарствам та суб'єктам підприємництва не зважаючи на рівень кредитного ризику щодо окремого позичальника та загального кредитного ризику банку. Це робилось з метою одержання додаткових прибутків банків та більш високих виплат працівникам кредитних відділів. Тобто сучасні проблеми банків породжувалися діяльністю як працівників банків, так і їх власників, а з боку НБУ не було належного контролю за виконанням відповідних інструкцій та положень.

За останні роки обсяги наданих кредитів суттєво збільшилися (рис. 2), що обумовило значне зростання кредитних ризиків у банківській системі в загалі.

Рис. 2. Банківські кредити надані домогосподарствам та підприємствам (Складено за даними [13])

За період з 2001 до 2009 року обсяги кредитів наданих домогосподарствам та підприємствам збільшилися в 32,94 рази. З 2006 до 2009 року збільшення обсягів кредитів становило 3,11 разів. Таке значне зростання кредитування економічних суб'єктів України не могло не призвести до ви-

никнення значного кредитного ризику, який при розгортанні світової фінансової кризи почав відчуватися в кожному банку та усій банківській системі країни, адже фактична диверсифікація кредитного ризику не була здійсненна жодним банком країни, у тому числі і банкам з іноземним капіталом. Однак банки з іноземним капіталом мали надію на захист від материнської фінансово-кредитної установи, на випадок погіршення ситуації на українському фінансовому ринку. Практично усі банки з іноземним капіталом для забезпечення свого більш надійного функціонування одержали необхідні суми коштів в доларах США або євро для рекапіталізації, тобто збільшення розміру власного капіталу, що дає змогу таким банкам виконувати свої зобов'язання, підвищити свою ліквідність та платоспроможність. Це означає, що завдяки підтримці материнського банку українські «банківські доньки» зменшили рівень кредитного ризику. Проте загальний рівень кредитного ризику банківської системи України не тільки не зменшується, але й продовжує наростати у зв'язку з тим, що погіршується ситуація в економіці в цілому, що негативно впливає на кредитні відносини позичальників з банками, а банків з їх кредиторами – домогосподарствами та юридичними особами, які поклали свої кошти на депозитні рахунки до банків України.

Отже, виходячи з аналізу сучасного стану економіки і банківської системи України можливо зробити висновок, що в умовах інтеграційних процесів у світовій економіці, глобалізації фінансових ринків, зокрема ринку банківських кредитів, розвитком взаємовідносин вітчизняних банків з іноземними банками виникає потреба розглядати кредитний ризик з позиції ієрархічно-структурного підходу за якого кредитний ризик, джерела та умови його виникнення пов'язані з різними рівнями сучасної економіки, концентрації та централізації грошово-кредитних, грошово-валютних, грошово-інвестиційних потоків, появи нових кредитно-інвестиційних інструментів, що формують принципово нові можливості для виникнення, розвитку та поширенню кредитного ризику не лише в окремому банку, регіональній банківській мережі, але має можливість вийти за межі однієї країни та охопити світове економічне господарство, погіршуючи, насамперед, стан банківської системи тієї країни, що є більш вразливою до більш менш значного рівня кредитного ризику, зокрема українську банківську систему та її реальний сектор економіки.

Сутність ієрархічно-структурного підходу до розгляду змісту й складових кредитного ризику полягає в тому, що кожен рівень ієрархії соціально-економічної системи має свої джерела, умови та складові виникнення кредитного ризику, які так чи інакше впливають на рівень кредитного ризику банківської системи та окремого банку.

Виходячи з ієрархічно-структурного підходу до формування й розвитку кредитного ризику можливо виділити 6 рівнів його виникнення й розвитку (рис. 3).

Першій рівень – світова економіка. Основними умовами та складовими кредитного ризику на цьому рівні є: світові природні та техногенні катаклізми; воєнні та воєнно-політичні конфлікти світового рівня; загальноекономічна нестабільність у світі; зміна кон'юнктури світових фінансових або товарних ринків; падіння рівня економічного розвитку або рецесія у найбільш розвинутих країн світу; коливання курсів світових валют; використання нових фінансових чи банківських інструментів, що може формувати ще не ідентифіковані ризики при кредитуванні. На цьому рівні виникають кредитні ризики, які впливають на усі країни, їх банківські системи та окремі банки. Уникнення або зменшення впливу цих умов та складових на рівень кредитного ризику залежить, перш за все, від могутності країни, її банківської системи і окремих банків.

Другий рівень – економіка окремого континенту з високою інтеграцією. Характерно для Європи. Основними умовами та складовими кредитного ризику на цьому рівні є: континентальні природні та техногенні катаклізми; воєнні та воєнно-політичні конфлікти континентального рівня; загальноекономічна нестабільність на континенті; зміна кон'юнктури континентальних фінансових або товарних ринків; падіння рівня економічного розвитку або рецесія у розвинутих країнах континенту; коливання курсів найбільш вагомих на континенті валют; банкрутство найбільш могутніх банків і компаній на континенті; підвищення рівня конкуренції між кредитними установами континенту. Умови та складові на цьому рівні впливають на країни і банківські системи тих країн, які розташовані на відповідному континенті. Наприклад, проблеми Європи будуть відчувати практично усі країни цього континенту. Проте проблеми Африки практично не будуть зачіпати країни Європи.

Рівень 1	СВІТОВА ЕКОНОМІКА							
	Умови та складові кредитного ризику							
	Світові природні та техногенні катаклізми	Воєнні та воєнно-політичні конфлікти світового рівня	Загально економічна нестабільність у світі	Зміна кон'юнктури світових фінансових або товарних ринків	Падіння рівня економічного розвитку або рецесія у найбільш розвинутих країнах світу	Коливання курсів світових валют	Використання нових фінансових чи банківських інструментів, що може формувати ще не ідентифіковані ризики при кредитуванні	
Рівень 2	ЕКОНОМІКА ОКРЕМОГО КОНТИНЕНТУ З ВИСОКОЮ ІНТЕГРАЦІЄЮ							
	Умови та складові кредитного ризику							
	Континентальні природні та техногенні катаклізми	Воєнні та воєнно-політичні конфлікти континентального рівня	Загально економічна нестабільність на континенті	Зміна кон'юнктури континентальних фінансових або товарних ринків	Падіння рівня економічного розвитку або рецесія у розвинутих країнах континенту	Коливання курсів найбільш вагомих на континенті валют	Банкрутство найбільш могутніх банків і компаній на континенті	Підвищення рівня конкуренції між кредитними установами континенту
Рівень 3	НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА							
	Умови та складові кредитного ризику							
	Природні та техногенні катаклізми	Політичні конфлікти в країні	Економічна нестабільність та зростання зовнішнього боргу	Погіршення кон'юнктури на фінансових чи товарних ринках	Зміна банківського, валютного, інвестиційного чи податкового законодавства	Коливання курсу національної валюти по відношенню до світових валют	Банкрутство банків чи інших компаній	Збільшення рівня безробіття серед різних верст населення
Рівень 4	БАНКІВСЬКА СИСТЕМА КРАЇНИ							
	Умови та складові кредитного ризику							
	Зростання зовнішніх позик банків в доларах США чи євро	Низький рівень капіталізації вітчизняних банків	Невідповідність термінів формування ресурсної бази термінам кредитування	Наявність значної кількості слабких банків, які не можуть забезпечити відповідний рівень діяльності	Концентрація обсягів кредитування на найбільш проблемних напрямках діяльності домогосподарств та підприємств	Недосконала система контролю з боку НБУ щодо кредитних операцій	Зловживання та корисні дії керівників та власників банківських установ. Порушення юридичних норм щодо кредитування	
Рівень 5	БАНКІВСЬКА СИСТЕМА НА РІВНІ ОКРЕМОГО РЕГІОНУ							
	Умови та складові кредитного ризику							
	Природні та техногенні катаклізми в регіоні	Погіршення економічного становища в регіоні	Низька кваліфікація банківських працівників	Зловживання керівниками та персоналом регіональних філій банків	Концентрація обсягів кредитування на найбільш проблемних напрямках діяльності	Підвищення рівня конкуренції між регіональними філіями банків	Зростання банкрутства підприємств в регіоні	Зростання безробіття в регіоні
Рівень 6	РІВЕНЬ ОКРЕМОГО БАНКУ							
	Умови та складові кредитного ризику							
	Нездатність позичальника (гаранта чи страховика) виконувати свої зобов'язання	Низький рівень відповідальності позичальника (гаранта чи страховика)	Недоліки юридичного оформлення кредитної угоди	Неможливість реалізації предмета застави або знецінення предмета застави	Недоліки в складанні й оформленні договору застави або загибель предмета застави	Зміни в законодавстві, політичних та економічних умов діяльності	Пріоритет і власників банків, топ-менеджерів та персоналу	Неефективна організація кредитного процесу, шахрайство, помилки, низька кваліфікація персоналу

Рис. 3. Ієрархічно-структурна композиція виникнення кредитного ризику (складено автором статті)

Третій рівень – національна економіка. Наприклад, економіка України. Основними умовами та складовими кредитного ризику на цьому рівні є: природні та техногенні катаклізми; політичні конфлікти в країні; економічна нестабільність та зростання зовнішнього боргу; погіршення кон'юнктури на фінансових чи товарних ринках; зміна банківського, валютного, інвестиційного чи податкового законодавства; коливання курсу національної валюти по відношенню до світових валют; банкрутство банків чи інших компаній; збільшення рівня безробіття. На цьому рівні умови та складові

кредитного ризику будуть відчувати як банківська система в загалі, так і більшість банків країни. Однак для одних банків це будуть суттєві ризики, для інших – ризики які необхідно урахувати, але вони не можуть погіршити стан цих банків.

Четвертий рівень – банківська система країни. Наприклад, банківська система України. Основними умовами та складовими кредитного ризику на цьому рівні є: зростання зовнішніх позик банків в доларах США чи євро; низький рівень капіталізації вітчизняних банків; невідповідність термінів формування ресурсної бази термінам кредитування; наявність значної кількості слабких банків, які не можуть забезпечити відповідний рівень діяльності; концентрація обсягів кредитування на найбільш проблемних напрямках діяльності домогосподарств та підприємств; недосконала система контролю з боку НБУ щодо кредитних операцій; зловживання та корисні дії керівників та власників банківських установ, порушення юридичних норм щодо кредитування. Кредитні ризики на рівні банківської системи впливають так чи інакше на усі банки, але для одних банків такі ризики можуть привести до банкрутства, а для інших – тільки зменшити рівень формування прибутків, або навпаки збільшити прибуток за рахунок більш ефективної діяльності.

П'ятий рівень – банківська система на рівні окремого регіону. Наприклад, Автономної Республіки Крим. Основними умовами та складовими кредитного ризику на цьому рівні є: природні та техногенні катаклізми в регіоні; погіршення економічного становища; низька кваліфікація банківських працівників; зловживання керівниками та персоналом регіональних філій банків; концентрація обсягів кредитування на найбільш проблемних напрямках діяльності; підвищення конкуренції між регіональними філіями банків; зростання банкрутства підприємств в регіоні; зростання безробіття в регіоні. Кредитні ризики на рівні регіонів суттєво впливають на окремі банки, які мають не дуже місці регіональні мережі. За таких умов кредитний ризик на рівні регіону може суттєво погіршити ситуацію не лише з окремим банком, але й вплинути на діяльність усіх банків країни, наприклад, за умов виникнення паніки серед клієнтів одного банку, що дуже швидко перекинеться на інші банки і може охопити всю банківську систему. Це можливо було спостерігати восени 2008 року в Україні.

Шостий рівень – рівень окремого банку. Основними умовами та складовими кредитного ризику на цьому рівні є: нездатність позичальника (гаранта чи страховика виконувати свої зобов'язання; низький рівень відповідальності позичальника (гаранта чи страховика); недоліки юридичного оформлення кредитної угоди; неможливість реалізації предмета застави або знецінення предмета застави; недоліки в складанні й оформленні договору застави або загибель предмета застави; зміни в законодавстві, політичних та економічних умовах діяльності; пріоритети власників банків, топ-менеджерів та персоналу; неефективна організація кредитного процесу, шахрайство, помилки, низька кваліфікація персоналу. Кредитні ризики на рівні окремого банку реалізуються як сукупний кредитний ризик усіх рівнів. При цьому зростання рівня кредитного ризику на відповідному рівні негативно впливає на загальний кредитний ризик відповідного банку.

Таким чином, запропонований ієрархічно-структурний підхід до визначення змісту й складових кредитного ризику дає змогу більш ґрунтовно підійти до розробки теоретичних та практичних заходів щодо управління кредитними ризиками в умовах світової фінансово-економічної кризи, сформувати підходи до хеджування кредитних ризиків.

ВИСНОВКИ

На основі проведених досліджень можливо зробити наступні висновки:

По-перше, у зв'язку з поширенням світової фінансово-економічної кризи виникла необхідність подальшого дослідження теоретичних положень щодо кредитного ризику окремого банку та банківської системи в загалі.

По-друге, для уточнення наукових положень щодо сучасного кредитного ризику був запропонований ієрархічно-структурний підхід, якій дав змогу більш точно визначити рівні на яких формується кредитний ризик, виявити основні умови та складові, що в глобальній економіці формує кредитні ризики.

По-третє, подальше дослідження питання кредитних ризиків вимагає необхідності оцінки сукупного кредитного ризику, що формується на різних рівнях соціально-економічної системи та в концентрованому вигляді впливає на діяльність банківських установ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз банківської діяльності: підруч. / А.М. Герасимович, М.Д. Алексеєнко, І.М. Парасій-Вергуненко та ін.; за ред. А.М. Герасимовича - Вид. 2-ге, без змін. – К.: КНЕУ, 2006. – 600 с.
2. Примостка Л. Банківський менеджмент. Хеджування фінансових ризиків / Л. Примостка. – К.: КНЕУ, 1998. – 250 с.
3. Потійко Ю. Теорія і практика управління різними видами ризиків у комерційному банку /Ю. Потійко // Вісник НБУ. – 2003. – №2. – С. 58 – 60.
4. Кредитний ризик комерційного банку: навч. посіб. / В.В. Вітлінський, Я.С. Наконечний, Т.І. Великоіваненко; за ред. В.В. Вітлінського. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. – 251 с.
5. Єпіфанов А.О. Операції комерційних банків: навч. посіб. / А.О. Єпіфанов, Н.Г. Маслак, І.В. Сало. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. – 523 с.
6. Сало І.В. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. / І.В. Сало, О.А. Криклій. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. – 314 с.
7. Бондаренко Л.А. Побудова системи ризик-менеджменту в комерційному банку / Л.А. Бондаренко // Фінанси України. – 2003. – №9. – С. 85 – 93.
8. Лотоцкая С.В. Методологія управління ризиками сучасного банку / С.В. Лотоцкая / Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. – №1. – С. 16 – 20.
9. Методологічні рекомендації НБУ щодо організації та функціонування системи ризик-менеджменту в банках України: [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbs.flint.kiev.ua>
10. Гаркавий І.В. Банківське кредитування суб'єктів господарювання та напрями мінімізації їх ризику / І.В. Гаркавий, Н.В. Шаркаді // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. – №1. – С. 24 – 28.
11. Зовнішній борг України: [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/Balance>.
12. Крамарев Т. Что происходит в «больных» банках? / Т. Крамарев, Е. Шевелева // Сегодня. – 2009. – №93. – С. 14.
13. Фінансові результати банків: структура кредитно-інвестиційного портфеля: [електронний ресурс]. – Режим доступу // <http://tables.finance.ua/ru/finres>.